

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՍԻՐԱՆՈՍՅԱՆԸ ԵՎ ՍՏԵՓԱՆ ԷԼՄԱՍԻ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԾՆՈՒՆԴԸ

ՄԵՐԻ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ

Հոդվածը նվիրված է ֆրանսահայ դիրիժոր Ալեքսանդր Սիրանոսյանին, ով մեծ դեր ունեցավ Ստեփան Էլմասի՝ որպես դաշնակահարի և կոմպոզիտորի, բացահայտման գործում:

Քանալի բառեր – Ալեքսանդր Սիրանոսյան, Ստեփան Էլմաս, նվագախումբ, համերգ, հիմնադիր, ստեղծագործություն:

Կենդանության օրոք ճանաչված հայ դաշնակահար և կոմպոզիտոր, Ֆ. Լիստի տաղանդավոր սան Ստեփան Գևորգի Էլմասի (1864-1937) անունն ու ստեղծագործությունը նրա մահից հետո տևական ժամանակ մոռացության մատնվեցին: Միայն 20-րդ դարի 70-ական թվականներից նկատելի հետաքրքրություն առաջացավ նրա անձի և ստեղծագործությունների հանդեպ: 20-րդ դարի վերջին Շվեյցարիայում ստեղծվեց Էլմասի անվան հիմնադրամը, որի նպատակն էր տարածել հայ երաժշտի ստեղծագործությունները, թողարկել նրա երկերի ձայնապնակները, կազմակերպել կոմպոզիտորի անվան մրցույթներ:

Նշենք, որ հիմնադրամի գործունեությանն իր ակտիվ մասնակցությունն է բերել ֆրանսահայ երաժիշտ Ալեքսանդր Սիրանոսյանը:

Ֆրանսահայ դաշնակահար և դիրիժոր Ալեքսանդր Սարգսի Սիրանոսյանը ծնվել է 1939թ. հունիսի 24-ին Լիոնում: Ավարտել է Լիոնի (Ֆրանսիա) և Ժնևի (Շվեյցարիա) ազգային կոնսերվատորիաները: Ու հենց Շվեյցարիայում ուսումնառության տարիներին նա հայթայթել է Ստեփան Էլմասի՝ մոռացության մատնված արխիվը և շարադրել նրա կենսագրությունը:

1968-2007 թվականներին Ա. Սիրանոսյանը ղեկավարել է Ռոման քաղաքի (Ֆրանսիա) երաժշտական ազգային կոնսերվատորիան: Իր գործունեությամբ Ա. Սիրանոսյանը նպաստել է Ռոման քաղաքի մշակութային կյանքի աշխուժացմանը. քաղաք են այցելել հայ կոմպոզիտորներ Առնո Բաբաջանյանը և Էդվարդ Միրզոյանը, ջութակահար Թիբոր Վարզան, թավջութակահար Անդրե Նավարան և այլք:

1973-2007 թվականներին Ա. Սիրանոսյանը եղել է Դրոմի նվագախմբի և գործիքային անսամբլի գեղարվեստական ղեկավարը և գլխավոր դիրիժորը: Նրա ղեկավարությամբ նվագախումբը մեծ հաջողությամբ մասնակցել է տա-

րածաշրջանի երաժշտական կյանքին՝ հանդես գալով դասական և ժամանակակից կոմպոզիտորների ստեղծագործությունների կատարմամբ:

Արտասովոր գաղափարներն ու ծրագրերը, կատարողական պրոֆեսիոնալ բարձր մակարդակը կարճ ժամանակում մեծ ճանաչում բերեցին նվագախմբին ոչ միայն տարածաշրջանում, այլև նրա սահմաններից դուրս: Նվագախմբի հետ աշխատում էին բազմաթիվ հայտնի երաժիշտներ, այդ թվում՝ ջութակահարներ Թիբոր Վարգան և Պիեր Ամոյալը, թավջութակահար Անդրե Նավարան, ֆլեյտահար Մաքսենսե Լաոյուն և այլք:

Թավջութակահար Անդրե Պուլեի հետ հանդիպումից հետո Ալ.Սիրանոսյանը համերգներով շրջագայել է Եվրոպայում և Վենեսուելայում: Կատարողական գործունեության ընթացքում հայտնաբերել է և պրոպագանդել Պ. Բյուսոյի, Ս. Էլմասի, Տ. Մանսուրյանի, Դ. Հալաջյանի, Գ. Ժունիոնի, Կ. Միկուլիի, Ա. Մեսումենցի և այլոց ստեղծագործությունների սակավ հայտնի կամ գրեթե անհայտ էջերը:

2005թ. ապրիլի 8-ին Հայաստանի ֆիլհարմոնիկ նվագախմբի հետ ներկայացրել է Վինսենտ դ'Ինդիի «Իտալական սիմֆոնիայի» (1872) համաշխարհային պրեմիերան:

Ալ.Սիրանոսյանը կատարողական գործունեությանը զուգահեռ զբաղվել է հետազոտական աշխատանքով, մասնավորապես ուսումնասիրել է հայկական ներկայությունը իտալական օպերայում և 16-րդ, 18-րդ դարերի ֆրանսիական թատրոնում: Նրա հոդվածները տպագրվել են «Բազմավեպի» (Վենետիկ), «Հայաստանի» (Մարսել), «Նորություններ Հայաստանի» (Փարիզ), «Ֆրանսիա-Հայաստանի» (Լիոն), «Ազադի» (Գրենոբլ), «Աշխարհի» (Փարիզ), «Ալագեազի» (Փարիզ), ինչպես նաև ցուցահանդեսային կատալոգների էջերում:

Ալ. Սիրանոսյանը մասնակցել է հայ երաժիշտներին նվիրված՝ «Արևելյան քրիստոնյաներ» հետուստահաղորդմանը: Թողարկել է «Հայկական մանրանվագներ»՝ Ասլամազյան-Կոմիտաս (Սերենադ նվագախումբ, Հայաստան), Դարիուս Միյոյի Ռապսոպերայի (Արս-Նովա նվագախումբ, Փարիզ), Հովակիմ Ռոդրիգոյի «Արանխուես» կոնցերտի (Սերենադ նվագախումբ, Հայաստան, Ռ. Դյենս՝ մատնահետք) և այլ երկերի խտասալիկները: Դիրիժորի թողարկած խտասալիկների շարքում հույժ կարևոր են Ստեփան Էլմասի դաշնամուրային թիվ 1, 2 և 3 կոնցերտների ձայնագրությունները՝ Հայաստանի ֆիլհարմոնիկ նվագախմբի կատարմամբ, ՀՀ վաստակավոր արտիստ Արմեն Բաբախանյանի մենակատարմամբ:

«Ստեփան Էլմաս» հիմնադրամի նախկին գեղարվեստական տնօրեն Ալ.Սիրանոսյանը հետագայում կհիշի. «1962 թվականն էր. Ժնևում պատահաբար փարիզյան թերթը ընթերցելիս իմացա Ստեփան Էլմաս երգահանի մասին: Որպես Ժնևի կոնսերվատորիայի ուսանող՝ կոնֆերանս էի պատրաստում հայկական երաժշտության պատմության մասին և հիմնականում օգտվում էի Ֆրեդերիկ Մակլերի գործերից, որտեղ չէր հիշատակվում այս երգահանի անունը: Հոգվածում նշված էր, որ Ստեփան Էլմասը մահացել է 1937թ. թվականին Ժնևում: Հետաքրքրությունից դրդված նույն օրը ևեթ սկսեցի իմ փնտրտույքները: Ժնևում գոյություն ունի մի փոքրիկ գերեզմանատուն, որտեղ հանգչում են ականավոր մարդկանց աճյունները: Դա Պլենպալեի գերեզմանատունն է՝ տեղադրված քաղաքի գեղեցիկ հատվածում, որտեղ էլ տեղի ունեցավ իմ առաջին հանդիպումը Ստեփան Էլմասի հետ: Անսահման հուզմունքով հայտնաբերեցի նրա շիրիմը զարդարող բրոնզե կիսանդրին և հենց նույն վայրկյանին տոգորվեցի մոռացության մեջ եղած այս երգահանին բացահայտելու առաքելությամբ: Կոնսերվատորիայի գրադարանում առաջին ուսումնասիրություններս ապարդյուն էին: Ֆրանսերեն և անգլերեն լեզվով տարբեր երաժշտական հանրագիտարաններում միայն մեկ անգամ էր հիշատակվում նրա անունը, այն էլ՝ որպես հույն երգահան:

Իսկ ունի՞ նա արդյոք ժառանգներ: Այս հարցում ինձ կարող էր օգնել միայն տեղեկագիրքը. հենց այսպես էլ ես ծանոթացա Էլմասյանների հետ: Մի քանի օր անց փոքրիկ մի քաղաքում ես իրականացնում էի այն, ինչն ինձ անհնարին էր թվում. բացահայտում էի երգահանի ստեղծագործությունները և ուսումնասիրում դրան վերաբերող կարևոր փաստաթղթերը: Այս ամենը մեծ խնամքով պահպանել էր նրա զարմիկներից մեկը՝ 1924 թվականից Շվեյցարիայում հաստատված և այնտեղ կարևոր դիրք գրաված Գրիգոր Էլմասը: Երկար բարեկամական զրույցների ընթացքում ես կարողացա բացահայտել նաև Ստեփան Էլմաս մարդուն և նրա ստեղծագործությունները»¹:

Այնուհետև Ալ.Սիրանոսյանը կազմում է Ստեփան Էլմասի կենսագրականը՝ երաժշտի վրայից թոթափելով մոռացության փոշին:

1979 թվականին Ֆրանսիայի ողջ տարածքով հեռուստատեսությամբ հեռարձակվում է Ստեփան Էլմաս երգահանի մասին կես ժամ տևողությամբ հաղորդումը: 1981 թվականին Հայաստանում հնչում է կոմպոզիտորի դաշնամուրային առաջին կոնցերտը՝ դաշնակահար Էտսոն Էլիասի և հեռուստա-

¹ ԳԱԹ, Ստեփան Էլմասի ֆոնդ. անմշակ:

տեսության սիմֆոնիկ նվագախմբի հետ միասին՝ Ալեքսանդր Սիրանոսյանի ղեկավարությամբ: 1987 թվականին առաջին անգամ Սետրակ անունով դաշնակահարը Ռոմանական Շվեյցարիայի հեռուստատեսությամբ ժնևում ներկայացնում է երրորդ կոնցերտը՝ կրկին Ալ.Սիրանոսյանի ղեկավարությամբ: Երաժշտական այս իրադարձությանը շուտով հաջորդում է Ստեփան Էլմաս հիմնադրամի ստեղծումը:

Հիմնադրամի գործադիր գրասենյակը ստեղծվում և հաստատվում է Դելեմոն քաղաքում, և երաժշտական գործունեության ծավալման առաջնահերթությունը տրվում է Հայաստանին: Այդ շրջանակներում Հայաստանում կազմակերպվում են «Ստեփան Էլմասի» անվան կատարողական մրցույթները և համերգներ, ծայնագրվում են դաշնամուրային 3 կոնցերտները, հրատարակվում են ձեռագիր գործերից մի քանիսը և այլն: Ստեփան Էլմասի անունը վերստին ավելի ու ավելի է հայտնի դառնում մեր երկրում:

Էլմասը որպես կոմպոզիտոր հայրենիքում ճանաչման արժանացավ, երբ 1996 թվականից սկիզբ առան նրա անվան ազգային երաժշտական մրցույթները. 1996 թվականին՝ դաշնակահարների, 1998-ին՝ ջութակահարների, 2000-ին՝ լարային քառյակների, 2002-ին՝ դաշնակահարների:

2016 թվականի հոկտեմբերին Ալ.Սիրանոսյանի նախաձեռնությամբ Երևանի Կոմիտասի անվան թանգարան-ինստիտուտում տեղի ունեցավ Ստեփան Էլմասին նվիրված համերգ-դասախոսություն: Ա.Սիրանոսյանը հանդիսատեսին ներկայացրեց Էլմասի կենսագրությունը և ստեղծագործական ուղին: Ընթացքում Արմեն Բաբախանյանի կատարմամբ հնչեցին Ս. Էլմասի դաշնամուրային մի քանի ստեղծագործություններ: Համերգի սկզբում հնչեց կոմպոզիտորի թիվ 1 սկերցոն (c-moll), այնուհետև՝ «Հայկական պարը», թիվ 14 (a-moll) և թիվ 23 (A-dur) մազուրկաները: Թեև Ս.Էլմասը, ինչպես Ֆ. Շոպենը, հիմնականում ստեղծագործել է դաշնամուրի համար, և նրա ստեղծագործական ոճը մոտ է Շոպենին, սակայն, ինչպես նշում է Արմեն Բաբախանյանը. «Ս.Էլմասի ստեղծագործությունն առանձնանում է յուրօրինակ անհատականությամբ, երաժշտական լեզվի յուրատիպ առանձնահատկություններով»²:

Այսպիսով, անուրանալի է Ալեքսանդր Սիրանոսյանի դերը Ստեփան Էլմասի՝ որպես հայ կոմպոզիտորի, բացահայտման գործում: Նրա շնորհիվ այսօր Երևանի Ե.Չարենցի անվան գրականության և արվեստի թանգարանում, որտեղ այժմ գործում է Ստեփան Էլմասի թանգարանը, գտնվում են տեղեկու-

² Արմեն Բաբախանյանի հետ անձնական զրույցից:

թյուններ կոմպոզիտորի մասին, նրա նամականին և անտիպ ստեղծագործությունները: Այստեղ են գտնվում նաև Ստեփան Էլմասի կիսանդրին ու նրա ռոյալը («Erar»), որն, ի դեպ, պատրաստվել է հատուկ Ստեփան Էլմասի համար՝ Շոպենի գործիքի օրինակով:

Բացի այդ՝ Ալ.Սիրանոսյանի ղեկավարությամբ ծայնագրվեցին Ս.Էլմասի երեք դաշնամուրային կոնցերտները: Ծրագրին իրենց մասնակցությունը բերեցին դաշնակահար Արմեն Բաբախանյանը և Նիկա Բաբայանը: Այնուհետև Ս.Էլմասի ստեղծագործությունները տեղադրվեցին համացանցում և այսօր հասանելի են երաժշտասեր լայն հանրությանը (stephanelmas.org):

Վերջում հավելենք, որ Ալ.Սիրանոսյանը պարգևատրվել է «Մովսես Խորենացի» մեդալով և ՀՀ մշակույթի նախարարության «Կոմիտաս» մեդալով, ինչպես նաև Ֆրանսիայի մշակույթի և հաղորդակցության նախարարության «Արվեստի և գրականության բնագավառի աշխատակից» մեդալով:

АЛЕКСАНДР СИРАНОСЯН И ВОЗРОЖДЕНИЕ ТВОРЧЕСКОГО НАСЛЕДИЯ СТЕФАНА ЭЛМАСА

МЕРИ ГРИГОРЯН

Статья посвящена французско-армянскому дирижеру Александру Сираносяну, кто сыграл важную роль в открытии Стефана Элмаса как пианиста и композитора.

Ключевые слова – Александр Сираносян, Стефан Элмас, оркестр, концерт, основоположник, произведение.

ALEXANDER SIRANOSSIAN AND THE REVIVAL OF CREATIVE HERITAGE OF STEPHAN ELMAS

MERI GRIGORYAN

The article refers to a French-Armenian conductor Alexander Siranossian, who had a great role in Stephan Elmas's discovery as a pianist and composer.

Key words – Alexander Siranossian, Stephan Elmas, orchestra, concert, founder, composition.